

NEKAJ MISLI IN PRIPOMB K MEDNARODNI DECIMALNI KLASIFIKACIJI

(Ob strokovnem posvetovanju dne 9. marca 1962 v Ljubljani)

JOSIP RIJAVEC

I

Sodobni uporabniki knjižnic, pa naj bodo posamezniki ali razni kolektivi (šole, inštituti, tovarne, podjetja in razne družbene organizacije), postajajo vedno bolj zahtevni. Ta zahtevnost se izraža s potrebo po nujnosti obstoja knjižničarske službe in po naglici knjižničarskega poslovanja na eni in z zahtevo po izčrpnih informacijah in po nudenju ustreznega gradiva na drugi strani. V obeh primerih mora knjižnica razpolagati s sodobnimi in dobro organiziranimi sredstvi, ki naj bi omogočila tako zahtevno dejavnost. Jasno je, da gre tu v prvi vrsti za sodobno urejeno informativno službo, ki poleg razgledanosti strokovnega osebja zlasti zahteva prvovrstno evidenco nad gradivom, ali še bolj določeno povedano: dobro urejene in ažurne kataloge in druge sodobne evidenčne pripomočke.

Čeprav vedno in upravičeno poudarjamo, da je abecedni imenski katalog hrbtenica knjižnice, vendar moramo priznati, da prihaja dandanes vse bolj v poštev tudi stvarni katalog, pri informacijski in dokumentacijski službi celo odločilno. Potreba je jasna: knjižnično gradivo mora biti dobro evidentirano ne samo po abecednem zapovrstju avtorjev in anonimnih del, temveč slej ko prej tudi po strokah, dejavnostih in drugih dejanskih potrebah.

Medtem ko je vprašanje vodenja abecednega imenskega kataloga bolj ali manj rešeno in ustaljeno, se vprašanje ureditve stvarnega kataloga še vedno nenehno rešuje in dopolnjuje, vedno znova se načenjajo problemi. To je popolnoma razumljivo, ker nagle in temeljite družbene spremembe, nagli razvoj in napredek znanosti, najrazličnejši novi pojmi, nove potrebe in postopki brez dvoma vplivajo tudi na razvoj in urejevanje strokovnih katalogov in postavljajo bibliotekarje pred vedno nove in nove probleme. Bržkone je ravno stvarni katalog najbolj dinamično in najbolj s potrebami časa povezano področje bibliotekarske dejavnosti.

Čeprav je bilo v podnaslovu navedeno posvetovanje namenjeno v prvi vrsti raznim vprašanjem uporabe mednarodne decimalne klasifikacije, je sprožilo tudi vrsto drugih vprašanj. Tako so zborovavci že na začetku svojih razgovorov naleteli na primerjavo abecednega stvarnega (predmetnega) kataloga s sistematskim (DK) katalogom. Vprašanje je bilo postavljeno zelo konkretno: Vsi se strinjamo, da je najidealnejša rešitev, če knjižnica lahko vodi oba kataloga, ker nudi vsak svoje specifične koristi. Znano pa je dejstvo, da si morejo takšno »razkošje« privoščiti le redke knjižnice. Torej, kaj storiti? Za kateri katalog naj se odločimo?

Že samo to vprašanje je tako zapleteno, da bi terjalo obsežno razpravo. Vendar preglejmo samo osnovne dokaze v prid ali v škodo enemu ali drugemu sistemu.

Abecedni stvarni (predmetni) katalog

Pozitivne lastnosti:

— izredno praktičen, ker na najbolj enostaven in hiter način pripelje interesenta neposredno do cilja, in kar je posebno važno — do najožjega zaželenega pojma;

— obiskovavcem knjižnice je lahko razumljiv, lahko dostopen in zato zelo priljubljen.

Negativne lastnosti:

— posamezne vede in panoge so razbite po abecednem zaporedju, zato zahtevnejši obiskovavci (znanstveniki) pogrešajo tako potrebno sistematiko;

— knjižnica nima sistematskega pregleda nad svojim gradivom, kar zelo otežkoča izvajanje načrtne nabavne politike;

— leposlovja ne evidentira temveč samo literarno teorijo;

— izdelava je težka in zamudna.

Sistematski (DK) katalog

Pozitivne lastnosti:

— nudi sistematičen in znanstveno izoblikovan pregled celotnega gradiva, kar je zlasti potrebno za zahtevnejšega in samostojnejšega interesenta;

— sistem je na drugi strani zelo prikladen kot osnova za sistematično ureditev knjig pri prostem pristopu v javnih (zlasti ljudskih) knjižnicah, ki sloni na primerno urejenem sistematskem katalogu po kartotečnem sistemu;

— sistematski pregled gradiva omogoča vodstvu knjižnice kontrolo nad razvojem knjižnega sklada in vodenje načrtne nabavne politike;

— vodenje tega kataloga je načelno lažje kot vodenje predmetnega.

Negativne lastnosti:

— obiskovavcem je v splošnem težje razumljiv in težje dostopen, intervencija bibliotekarja je bolj pogostna;

— iskanje gradiva je bolj zamudno, ker ne nudi iskavcu najozžjega pojma tako neposredno kot predmetni katalog.

Dosedanja razpravljanja sicer niso prišla do popolnoma soglasnega zaključka, vendar v splošnem velja priporočilo, da je potrebno dati prednost sistematskemu katalogu, zlasti v strokovnih, specialnih, kakor tudi ljudskih knjižnicah. Priporočljivo je tudi, da se sistematski katalog dopolni s čimbolj podrobnim abecednim registrom pojmov in gesel, kar lahko vsaj delno nadomesti predmetni katalog.

Čeprav se nam na prvi pogled zdi, da bi bilo skoraj odveč, dokazovati bibliotekarjem potrebo, koristnost in praktičnost uporabe mednarodne decimalne klasifikacije (MDK) v današnjem tako vsestransko razgibanem življenju, vendar drži dejstvo, da MDK sprejemajo še marsikje z nezaupanjem ali celo z odporom. Imamo še vrsto knjižnic, velikih in vodilnih, ki se ji odločno upirajo in krijejo svoje potrebe po strokovni evidenci gradiva z različnimi »domaćimi« strokovnimi shemami, s predmetnim katalogom, ali pa enostavno — s spominom! Res je sicer, da ima MDK določene pomanjkljivosti in da povzroča njeno uporabljanje precejšnje težave (zlasti pomanjkanje bibliotekarjev strokovnjakov za določene specialne vede), vendar pa drži dejstvo, da v sodobnem bibliotekarstvu in dokumentaciji nimamo boljšega splošnega sistema za strokovno evidenco bibliotečnega gradiva, razen morda v nekaterih ožjih vedah, kot npr. v gozdarstvu, statistiki itd., kar moramo seveda upoštevati in za določene specialne potrebe tudi odobravati.

Največja vrednost MDK je v njeni univerzalnosti, v splošni mednarodni uporabi in pa v znanstveno izoblikovani sistematiki, ki je rezultat dogovorov in sodelovanja strokovnjakov vsega kulturnega sveta. Enotnost stališč in pojmov je iz razumljivih razlogov veliko lažje doseči v uporabnih vedah (tehnika, medicina) kot pa npr. v družbenih vedah, ki so tesno vezane za razne družbene sisteme in svetovne nazore. Ravno v tem je izvor večine težav z MDK tudi pri nas. Ko bo MDK, ki je po svojem rojstvu otrok kapitalističnega sveta, zanesljivo premagala še te težave, takrat bo tudi dejansko postala mednarodna, obče človeška.

Poskus, da bi se težave z MDK, ki izhajajo iz pojmov socialističnega družbenega reda pri nas, rešile s tako imenovano »jugoslovansko varianto«, ni uspel in ga tudi ni podpirati, ker se s tem izločamo iz mednarodne bibliotekarske, bibliografske in dokumentalistične skupnosti. Vsekakor je bolje, reševati to vprašanje v okviru MDK, pa čeprav nimamo za vse primere in pojme najustreznejših rešitev oziroma vrstivcev. Glede na to, da npr. Jugoslovanski bibliografski inštitut uporablja v jugoslovanski bibliografiji delno še vedno »jugoslovansko varianto« in da s tem ustvarja določeno zmedo, bi morali to vprašanje reševati v splošnem jugoslovanskem merilu, in sicer sporazumno z dokumentalisti, ki so še bolj dosledni uporabniki MDK kot bibliotekarji.

Važna je zlasti osnovna koncepcija sistematskega kataloga, urejenega po MDK. Gre namreč za širino, globino oziroma podrobnost klasificiranja. Pri tem vprašanju, ki je poleg osnovnega pravila — doslednost pri klasificiranju, tj. enake pojme obravnavati vedno na enak način — najtežje in najvažnejše, največ grešimo. Ne bi se npr. mogli strinjati z že večkrat izraženo tendenco (zlasti v ljudskem knjižničarstvu), da se za razne vrste knjižnic že načelno določi maksimalno dovoljeno število vrstivcev (decimalk), ki naj bi jih pri klasificiranju uporabljali, ker bi s takim postopkom uporabo MDK preveč vulgalizirali in onemogočili njeno prilagojevanje dejanskim potrebam. Na drugi strani pa zopet grešimo s pretiranim drobnjakarstvom, izražajoč posamezne pojme do skrajnih možnih podrobnosti, z brezkončno vrsto glavnih in pomožnih vrstivcev, kar navadno nima s praktičnostjo nobene zveze, pač pa ustvarja upravičen odpor proti temu sicer dobremu sistemu. Uporaba skrajne preciznosti in izraznih možnosti je upravičena samo pri specialnih strokovnih knjižnicah in dokumentacijskih ustanovah, kjer se s klasifikacijo ukvarjajo zares specialisti določenih strok in znanosti. Slej ko prej se moramo pri iskanju osnovne koncepcije klasificiranja držati že znanih načel, da je namreč podrobnost klasificiranja odvisna od vrste in ravni knjižnice, od razvitosti posameznih strok in panog v določeni knjižnici, od krajevnih potreb, od perspektiv nadaljnjega razvoja itd. Vendar pa je načelno in zaradi perspektivnosti priporočljiva za nekaj decimalk podrobnejša klasifikacija, kot jo zahtevajo trenutne potrebe. Iz navedenega sledi, da pri vodenju sistematskega kataloga ne moremo postopati togo in šablonsko, temveč praktično in razumno; dalje, da je sistematski katalog nekak živ organizem, ki ga moramo občas-

no revidirati in korigirati ter poenačevati in dopolnjevati z novimi skušnjami in novimi prijemi.

Zastavlja se tudi vprašanje, ali je prav, da neko knjigo z raznovrstno vsebino evidentiramo na raznih mestih in v raznih skupinah, ali pa je dovolj, če zapopademo zgolj bistvo publikacije in jo evidentiramo samo na enem, tj. glavnem mestu? — V odgovor na to vprašanje ni mogoče postaviti splošnega pravila, ki bi lahko veljalo za vse primere. Tudi pri sistematskem katalogu naj velja osnovno pravilo, da moramo knjigo približati interesentu čimbolj naglo in neposredno, zlasti če knjižnica nima predmetnega kataloga. Zato je načelno priporočati, da knjigo po možnosti evidentiramo na vseh tistih mestih (podobno kot pri predmetnem katalogu), kjer bi jo po razumni logiki interesent utegnil iskati. Jasno je, da tudi pri tem ne smemo prefiravati, temveč se moramo držati nujnega minimuma, ker bi sicer katalog preveč narastel in se preveč skompliciral.

Pri nas je le izjemoma uvedena praksa, da so v strokovnih revijah posamezni članki označeni z ustrezno oznako MDK, medtem ko je ta navada v inozemstvu veliko bolj razširjena. Koristi takega postopka so očitne — za dokumentaliste, za bibliografe, za bibliotekarje in sploh za vse tiste, ki vodijo evidenco določenega strokovnega ali znanstvenega gradiva. Isto velja tudi za strokovne knjige, ki naj bi tudi redno nosile oznako MDK. Seveda je realiziranje te zadeve precej zapleteno, vendar je priporočati, da bi zainteresirane organizacije in ustanove (osrednja matična knjižnica, Društvo bibliotekarjev Slovenije, dokumentalisti, založniki itd.) v skupnem dogovoru poskušali rešiti tudi to vprašanje.

V naši republici uporabljamo za MDK zgolj tuje priročnike, ker pač domačih nimamo. Center za dokumentacijo v Beogradu je sicer izdal srbohrvaški prevod nemške skrajšane izdaje MDK, vendar pa je to delo opravljeno tako površno in nestrokovno, da ga ni moč priporočati. Razen tega pa gre tudi za slovensko izrazoslovje, ki je na tem področju še zelo neobdelano. Zato moramo iskreno pozdraviti iniciativo Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani, ki ob sodelovanju Zveze inženirjev in tehnikov Slovenije in sekcije za strokovne knjižnice pri Društvu bibliotekarjev Slovenije pripravlja slovenski prevod nemške skrajšane izdaje, ki bo, tako upamo, že prihodnje leto na voljo našim knjižnicam in zainteresiranim ustanovam. Neodvisno od tega priročnika pa se vse bolj kaže potreba po izdelavi še posebnega, bolj praktičnega priročnika za naše ljudske knjižnice. Zveza Svobod

in prosvetnih društev Slovenije, v sporazumu z Delavsko knjižnico v Ljubljani in Društvom bibliotekarjev Slovenije, se že dalj časa resno ukvarja tudi s tem vprašanjem. Kaže pa, da bo najprej treba počakati na izid prej navedenega prevoda nemške skrajšane izdaje, ki bo že zaradi dognanega slovenskega izrazoslovja rabila kot osnova za vso poznejšo dejavnost na tem področju.

II

Poleg navedenih splošnih vprašanj glede uporabe MDK pri nas, je bilo omenjeno strokovno posvetovanje v svojem drugem delu posvečeno bolj ozkim in še bolj konkretnim vprašanjem klasifikacije v raznih skupinah MDK in ob različnih primerih. Za začetek je bilo razpravljjanje omejeno zgolj na klasifikacijske probleme z vidika splošnih znanstvenih knjižnic. Podčrtana pa je bila potreba, da bi se organizirali posebni sestanki klasifikatorjev iz specialnih strokovnih knjižnic, zlasti tistih s področja uporabnih ved. Poudarek razpravljanj je bil slej ko prej na družbenih vedah. Razumljivo je, da zborovavci niso mogli niti približno izčrpati vseh vprašanj, ki jih je vse polno na raznih področjih in v raznih skupinah MDK. Kljub temu naj navedemo vsaj glavne obravnavane primere, ki utegnejo v praksi zanimati marsikaterega klasifikatorja.

Skupina 0 — splošna dela

Strokovne revije uvrščamo v ustrezno stroko, npr. glasbene revije pod 78(05); če pa želimo, da so revije zbrane še na skupnem mestu, jih evidentiramo z znakom 05 kot glavnim vrstivcem, tako da bodo npr. vse slovenske revije zbrane pod oznako 05(497.12).

— S katalogi razstav je postopek podoben: uvrstimo jih v ustrezno stroko, po potrebi pa še pod skupno oznako 061.4.

— Splošne krajepisne vodiče evidentiramo lahko pod 91 ali pa tudi pod 908; če pa gre za vodiče z vidika določene umetnostne zvrsti (npr. umetnostnozgodovinski spomeniki), jih postavimo v ustrezno umetnostno zvrst.

Skupina 1 — filozofija

Razen morda v največjih splošnih in v specialnih knjižnicah, ni nujno, da je bibliotekar strokovnjak — filozof, vendar pa se mora varovati pasti, ki mu jih nastavlja klasifikacija v tej skupini. Zato je priporočati, da se klasifikator, če ni strokovnjak, ne spušča v podrobna razglabljanja, marveč naj klasificira prepro-

sto in grobo. Večino filozofskih del lahko označi kar z vrstivcem 1 oziroma z vrstivcem in z dodatkom za avtorja, npr. 1 *Hegel*.

Ponovno je bilo potrjeno, da je zaradi pomanjkanja zanesljivih vrstivcev za izražanje pojma »dialektični materializem« pripravna oznaka 1:335.51 (filozofija : marksizem), vendar pa velja ta oznaka zgolj za izrazito filozofska dela; če pa je delo bolj politično-ekonomskega značaja, potem zadostuje oznaka 335.51. V dvomljivih primerih in če ni pri roki zanesljivega strokovnjaka, naj se tako delo evidentira v obeh skupinah — 1:335.51 in 335.51.

Skupina 2 — verstvo

V tej skupini bi se dotaknili samo vprašanja klasificiranja dejavnosti Vatikana. Če gre za izrazito religijsko dejavnost, potem pridejo v poštev vrstivci iz skupine 2, če pa delo obravnava politično dejavnost Vatikana, uporabimo vrstivce 322 (država — cerkev), 329.51 (klerikalci), 348 (cerkveno pravo) itd.

Skupina 3 — družbene vede

Kot smo že prej omenili, povzroča področje družbenih ved največ težav, zaradi česar bi bil nujno potreben nov mednarodni sporazum o preureditvi sistema klasifikacije v tej skupini. Čeprav je bilo glede tega že več mednarodnih konferenc, je zadeva še vedno nerešena in se zaradi velikih težav vse bolj zavlačuje. Zborovavci so predlagali, da bi Jugoslovanski center za dokumentacijo urgiral rešitev tega vprašanja pri mednarodnem centru za dokumentacijo in da bi se s to zadevo morala resno ukvarjati tudi Zveza društev bibliotekarjev Jugoslavije, kakor tudi Jugoslovanski bibliografski inštitut.

Naj se konkretno dotaknemo samo naslednjih praktičnih vprašanj klasifikacije v tej skupini:

— pojem »žensko vprašanje« lahko dobro izrazimo z znakom 301—055.2, vendar pa večina priporoča uporabo vrstivca 396, čeprav skupina 59 že v osnovi ne ustreza našemu pojmovanju ženskega vprašanja;

— glede pojma »zgodovinski materializem« strokovnjaki za družbene vede izjavljajo, da spada le-ta v področje pojmov o družbenem razvoju in da je zato priporočati znak 301 : 335.51 (sociologija : marksizem).

— znak 308 je zelo uporaben za izražanje družbenih in splošnih razmer v posameznih deželah, npr. v raznih opisih, potopisih in reportažah;

— glede izražanja pojma NOB kaže, da je v zadnjem obdobju postal do sedaj uporabljeni znak 323.27 neprimeren (razen za teoretična vprašanja), ker spada NOB dejansko v področje naše nacionalne zgodovine. Zato se sedaj priporoča na primer oznaka 9.497.12 »1941/45« za NOB v Sloveniji. Če kako delo obravnava izrazito vojne operacije iz NOB, ga lahko evidentiramo tudi z znakom za drugo svetovno vojno, npr. 940.54 (497.1) za II. svetovno vojno v Jugoslaviji. Če ima tako delo poleg svoje dokumentarične vrednosti tudi literarno vrednost, ga lahko vstavimo tudi med lep-slovje (reportaže), na primer 886.3—94, kar velja zlasti za ljudske knjižnice;

— SZDL izražamo najbolje z znakom 329.1(497.1), LMJ pa z znakom 329.1(497.1)—053.7 in podobno;

— oznaka 330 : 335.51 izraža marksistično politično ekonomijo, 330.18 pa meščansko. Vendar pa uporabljamo te znake samo v primerih, ko potrebujemo ostro ločnico, sicer pa uporabljamo splošni znak 330;

— za pojem »meščanska demokracija« je priporočati znak 321.7, za pojem »socialistična demokracija« pa 342.34 z dodanimografskim znakom dežele;

— klasificiranje pojmov s področja delavskega gibanja prizadeva tudi precej težav. Razne oblike dejanskega delavskega gibanja uvrstimo pod določeno zvrst, npr.: sindikalno gibanje v ZDA 331.881(73); jugoslovanska socialna demokracija 329.14(497.1) itd. Če pa delo obravnava zgolj teoretična vprašanja, potem uporabimo vrstivce iz skupine 331;

— trd oreh predstavlja v naši družbeni stvarnosti tudi klasificiranje pojmov, ki se nanašajo na delavsko in družbeno samoupravljanje in v zvezi s tem tudi na poslovanje podjetij, ustanov, družbenih organizacij itd. Pojme s tega področja je iskati v skupinah 331, 338, 339, zlasti če gre za teoretična vprašanja; če pa gre za poslovno-tehnična vprašanja, potem poiščemo primerne vrstivce ali v skupini 658 ali pa v skupini 657. Navedli bomo nekaj vrstivcev, ki so bili s tega področja omenjeni kot primerni in uporabni, in sicer: 331.152.34 delavski sveti; 331.154.73 tarifni pravilniki; 331.2 mezde, plače, osebni dohodki, plačni skladi; 331.2 : 658.155 sistem in razdelitev dohodkov; 331.225 nagrajevanje; 331.231 nagrajevanje po učinku, stimulacija; 331.86 (tudi 658.386) strokovno usposabljanje; 331.98 delavsko samoupravljanje; 336.215.1 prispevki iz osebnega dohodka, osebni davek, proračunski prispevki; 336.113.028 nacionalizacija; 657.47 obračuni zaslužkov, obračuni po

ekonomskih enotah; 658.155 razdeljevanje dohodkov; 658.38 kadrovska in socialna služba podjetja; 658.51 planiranje itd.;

— za klasificiranje pojmov s stanovanjskega področja sta bila npr. navedena kot primerna naslednja vrstivca: 333.32 stanovanjsko vprašanje in 351.778.54 stanovanjski predpisi in zakonodaja, hišni sveti;

Nekaj vrstivcev za vzgojno in prosvetno delo:

371.03 : 176 spolna vzgoja; 374.8 izobraževanje odraslih, pošolsko izobraževanje; 379.324 družbeno upravljanje in samoupravljanje v šolah, 355.233.11 predvojaška vzgoja.

Skupine 4 (jezikoslovje), 5 (naravne vede), 6 (uporabne vede) in 7 (umetnost, šport)

so glede na razvejanost in specializacije na teh področjih za klasifikatorja najbolj težavne in problematične ter bi bilo potrebno, zlasti skupino uporabnih ved, vsako izmed njih posebej izčrpno obdelati ob udeležbi strokovnjakov s teh področij.

Skupina 8 — leposlovje

V tej skupini je potrebno dotakniti se vprašanja klasifikacije zbranih in izbranih del. Zastavljeno je namreč vprašanje, ali je poleg običajnih (osnovnih) znakov za zbrana in izbrana dela (npr. 886.3 *Cankar Iv. 1* ali 886.3 *Cankar Iv. 3*) potrebno evidentirati posamezno delo tudi po literarnih zvrsteh, če njih delo vsebuje (poezijo, dramatiko, kratko prozo itd.), se pravi: ali je za vsako literarno zvrst potreben poseben listek? Pokazalo se je, da je tak postopek priporočati v ljudskih knjižnicah, v znanstvenih pa samo izjemoma in glede na krajevne potrebe.

Skupina 9 — zgodovina in zemljepis

V tej skupini je morda potrebno spregovoriti samo o uporabi geografskega znaka v zvezi z vrstivcema za zemljepis in zgodovino. Po pravilih MDK se npr. pojem zgodovina Slovencev izraža z znakom 949.712, zemljepis Slovenije pa z znakom 914.971.2, kar pomeni, da se pika postavlja za vsako tretjo decimaliko. Izkušnja pa je pokazala, da postane oznaka zaradi tega nepregledna, ker se razbije celovitost geografskega znaka. Zato je bolje, da se geografski znak ne spreminja, temveč da se nespremenjen doda znaku za zgodovino in zemljepis. Torej: za gornji primer Slovenije 9.497.12 in 91.497.12 ali za primer Avstrije 9.436 in 91.436 itd.